

cada, joncós, joncosa, jonquella, jonquim, jonquívol, juncàcies, lliri-jonc, junciforme, enjoncar, juncar, jonça, junça, llunça, jóncera, joncat, jonceta, junceda, juncillo, Jóncols.

JÒNEGA, JÒNEC, 'vaca o bou de més d'un any i menys de dos anys d'edat', del ll. JŪNIX, -ĪCIS, id.; com que antigament també es troba *júnega, júnec*, i en llengua d'oc és *junega*, sembla que ja el llatí vulgar circum-pirenaic degué canviar-lo en *JUNICA (o *JUNICIA d'on el fr. *génisse*), amb canvi de terminació per obra del gènere femení, i que la *o* del català es deu a influència de *jove* (o del seu original llatí JŪVĒNIS); en tot cas el masculí *jòneg*, *jú-*, que només és català, s'extragué del femení □ 1.ª doc.: *junega*, 1002; *jonega*, 1047; *junc*, 1070; *jonc*, fi S. XIII.

«*Junega* una» l'any 1002, i *ionega*, dues vegades, l'any 1047, ja apareixen en llistes de béns en el *Cartulari de Sant Cugat*; en el qual un segle i mig més tard trobem deixes que inclouen el mascle: «dimisit eis par ·i· de vaccis et par ·i· de iunecis» i «de iuneg et de meo asino», anys 1172 i 1170.¹ Forma amb *ú* que en el Rosselló trobem encara en els Ss. XIII i XIV «una vaccha cum quodam *junech*, cum quodam vitulo», en un doc. de 1286 relatiu a un mercat de bestiar, i «unam vacam cum suo *junech*, una *junega*, una vadel·la --- et duo *junechs*», l'any 1376 (*InuLC*). La forma amb *o* no apareix fins a la fi del S. XIII: *jonecs*, enumerats junt amb *sobrans*, en un doc. ribagorçà (Montsó, a. 1289, *BABL* VI, 62); «si <de> bestiar d'algú: o d'oques, o de paons o de gallines, o d'altres aus domèstiques, nexen poylins, *jònecs*, aynels, cabrits ---», *CosíTort.* (ed. Ol., p. 433).

Fora d'un doc. de 1289 (que sembla mallorquí), citat per *AlcM*, i d'aqueixes dades dels Ss. XI-XIV, no hi ha memòria de l'ús del mot més que en els dominis occidental i valencià, on per cert segueix essent ben conegut, des dels Pirineus centrals fins a Alacant.² A l'extrem NO. conserva el timbre tancat de la *ó*, que degué ser més antic que amb *ò*: amb aquell he sentit algun cop el masculí als boïnesos (1978). Però més sovint el femení: «Una *çònega* que...? —Sí: *ç* una vacueta de més d'un any. —Sí, fins a 2» (Taüll, 1982); «si puïam més amunt, hi ha un ramat de *çòneges* a Llubriqueto, i ---» (Boí, 1973); i a l'Alt Isàvena m'ensenyaven un cóm per «abeurà-j es *çòneks*» a Rallui (1957); Sopena «*xònech*: vedell de més d'un any» (Oliva, *Congr. Ll. Cat.*, 430): tots ells, parlars que pronuncien les *j* apitxadex; *AlcM* posa *ó* al Pont de Suert, Organyà, Urgell i Morella, *ò* oberta a la resta de l'occidental i del valencià. Amb *ò* oberta vaig sentir-ho pertot a Cardós i Vall Ferrera: *jònega* Tavascan i Estertri, *jòneg* allà mateix i a Estaon, *jòniga* a Tor, Àreu i Farrera (*BDC* XXIII, 1935, 295, i per a aquesta *i* secundària, quasi-xipella, veg. allí mateix, p. 250). El pas al timbre obert és també secundari, però normal, i s'ajusta a la norma general estudiada a *LleuresC*, 189ss.

Com a valencià figura ja en Sanelo «*jonega*: becerra, ternera, novilla» (I, 92v) i paral·lelament *jonech*; «*jò-*

nec: Bos taurus joven», *ACCV* II, 73. Giner i March confirma l'ús general en valencià i amb *ò* oberta (1934, 1936), i concreta que ha sentit *çònek* no sols en el centre sinó a la Marina (Teulada, 1935). A Alcúdia de Crespins m'explicaven com aprofiten el xerigot, que usen «quallant-lo pa fer brullo, i també pa criar *çòneks*» (1962), i més enllà el trobo repetidament a la toponímia: «la Malla(d)a 'l *çònik*» Vall de Laguar, «la Penyeta del *çònik*» Benigembla (1963).

En llatí JŪNIX, -ĪCIS, ja es troba com a mot clàssic, per a la vacueta jove, o sigui com a femení. Apareix una vegada en Plaute (on uns mss. porten *junix*, altres *juvenix*). D'un mot així no s'ha d'esperar que surti sovint en la literatura dels clàssics, però n'hi ha un testimoni segur en un hexàmetre de Persi (S. I d. C.), amb significat clar i mesura quantitativa evident, amb *ū* i amb *ī* llargues: «Tōt tībt/ cu(m) īn flām/mā - iū/nīcu(m) ō/mēntā lī/quēscunt» (II, 47) 'quan per a tu es fonen (liquiden, regalen), en les flames, les vísceres de tantes jònegues', car *omenta* eren sobretot les entranyes grasses (*exta*) de les víctimes sacrificades als Déus.

És un mot llatí del mateix radical que el llatí *juvenis*, scr. *yūvā/yūvanah* 'jove', i llurs germans iranís, balto-eslaus i cèltics, amb alternança indoeuropea *-yen/-yn-* (i d'*uun* > *ūn*), tal com el comparatiu llatí *jūnior*, i amb la mateixa terminació femenina en *-ī* que el sànscrit *yūnī*, femení de l'adjectiu *yūvā*. En el llatí *junix* s'hi afegeix *-c-*, exactament com en *nūtrix*, *genitrix*, *imperatrix* i els altres en *-atrix*, *-etrix* etc., també resultants de l'ampliació de femenins indoeuropeus en *-ī*.

Aquesta etimologia llatina dels mots romànics (incloent-hi el català) ja va ser assenyalada per M-Lübke i essencialment establerta per ell en *Rom. Gramm.* II, 17, *Einführung* 119, i *REW*, 4626, 4622; i jo hi vaig aportar precisions catalanes en el meu treball citat de 1935 (seguit per l'*AlcM*).

Aquest mot, en efecte, no és pas exclusiu del català entre les llengües romàniques. Especialment apareix en llengua d'oc, en forma semblant a la nostra, amb la reserva que allà ha conservat la *ú* que correspon a la *ū* etimològica: *junega* ja apareix, explicat en llatí com «*bucula, junix*», en el vocabulari *Floretus*, que sembla haver estat escrit en el Baix Roine cap a l'any 1400 (cf. Pansier, *Langue Prov. à Avignon* v, 60, 64; *RLR* xxxv, 70b). Avui resta prov. *junego* «jeune vache qui n'a pas encore porté», que el *TdF* ilustra amb una cita del felibre S. Lambert, de Beucaire, i que el mateix Mistral va usar en *Mireio*: «quand se sènt pouchno uno *junego* ---» ('quan se sent punyida o agullonada'); amb contracció a causa de l'esdrúixol: llem. *junjo* «génisse» (Laborde); mentre que en llenguadocià hi ha el pas normal de *n'c* a *rg*, d'on *jurga* (que el *PSW* IV, 279, assenyalava en un doc. que podria ser del S. XIV), però el *TdF*, dóna com a llgd. modernes les formes *jurgo* i *jourgo*, la segona de les quals sembla presentar la mateixa variació de *u* en *o*, que ha predominat en català.

Aquest canvi de *u* en *o* no és gens estrany en un mot